

Recension

Rubikon

Jesper Ahlin Marceta

Lava 2023. 341 s. ISBN 978-91-8977-803-0

Höken sjunger om död

Johan Tralau

Polaris 2023. 409 s. ISBN 978-91-8971-336-9

Utsikter

Christian Munthe

Alhambra 2022. 240 s. ISBN 978-91-8777-146-0

Det finns tre sorters filosofisk skönlitteratur:

(1) Litteratur som driver en filosofisk tes. Litterära överväganden anpassas efter vad som krävs för den filosofiska poäng som ska göras.

(2) Litteratur som väcker filosofiska frågor. Litteratur som gör filosofiska poänger men där huvudsaken inte är att driva någon särskild tes utan är mer utforskande till sin natur.

(3) Litteratur som inte passar in i någon kategori ovan men som är skriven av en person med filosofisk bakgrund.

Gränsen mellan dessa kategorier är förstås inte skarp, men det tycks finnas en skillnad mellan till exempel Huxleys *Brave New World* (första sorten) och Borges *The Immortal* (andra sorten) som har att göra med hur de presenterar och förhåller sig till det filosofiska innehåll som presenteras.

Jesper Ahlin Marceta, Johan Tralau och Christian Munthe har alla nyligen publicerat sig i den skönlitterära genren och exemplifierar denna uppdelning någorlunda väl. Ahlin Marceta med en spänningsroman om en svensk elitsoldat (*Rubikon*), Tralau med en deckare centrerad kring akademiska miljöer i Uppsala (*Höken sjunger om död*) och Munthe med en samling noveller (*Utsikter*).

Ahlin Marcetas *Rubikon* kan ses som ett exempel på den första kategorin: litteratur som driver en filosofisk tes. I denna spänningsroman får vi följa en svensk elitsoldats liv efter dennes stationering i Afghanistan. Episoder från soldatens förflutna varvas med scener från soldatens professionella och privata liv.

De filosofiska teser som drivs är av moralisk natur och presenteras på ett tämligen klumpigt sätt i soldatens samtal med en filosof. Syftet med dessa samtal är enligt filosofen själv att "klargöra frågorna" snarare än att hitta svar, men vi får ändå en hel del svar. Filosofen föreslår olika uppfattningar som i regel får ett "ja" till svar från soldaten och påminner på så sätt inte så lite om en sokratisk dialog som har berövats sina litterära finesser. Filosofen förklarar att vad som gör det fel att döda är att dödandet av en person innebär "släckandet av en värld", men att en inte behöver vara klandervärd även om en gör något som är fel. Goda soldater är en viktig del av ett välfungerande samhälle, och den bild som framträder av den gode soldaten är en person som med precision kan utföra kvalificerade uppdrag vilka kan, men som inte behöver, innefatta våld.

Något som är iögonfallande är vilka filosofiska frågor som inte tas upp. Till exempel hade det legat nära till hands att ta upp frågor om ansvar och förtjänst. Skillnaden mellan vår soldat, vars dödande framställs som rättfärdigat då det sker, och de personer han dödar är nog trots allt rätt liten. Att vår soldat är en någorlunda välfungerande samhällsmedlem, snarare än en farlig terrorist till exempel, har kanske mest med omständigheter utanför soldatens kontroll att göra. Detta väcker frågor om soldaten kan vara rättfärdigad att tro att det han gör är rätt, till exempel. Ett sådant resonemang hade även kunnat användas för att illustrera det absurda med väpnade konflikter, men det hade nog passat dåligt in i bokens annars så vapenvänliga anslag.

Delarna av boken som berör soldatens liv är fyllda med detaljer om vapen, militär jargong och annat som hör en spänningsroman med ett militärt tema till. De knyter inte an till samtalen med filosofen i någon större utsträckning och en undrar vad de mer fartiga episoderna tillför de sokratiske dialogerna, och vice versa. Det samlade intrycket blir en spretig historia där det filosofiska innehållet framstår som ett övertydligt bihang till en berättelse som inte förmår lyfta filosofiska frågor eller driva filosofiska teser på egen hand.

Johan Tralau har även han skrivit en spänningsroman, men utan filosofiska ambitioner. Tralau har inte heller någon tydlig filosofisk bakgrund då han är professor i statskunskap. *Höken sjunger om död* kan dock sägas illustrera den tredje kategorin av filosofisk litteratur då innehållet på ett tydligt sätt är präglad av författarens erfarenheter från akademien. Boken innehåller mycket träffande och ofta underhållande beskrivningar av akademiska miljöer och personer. Det är lätt att känna igen sig i Tralaus beskrivningar av högre seminariet i litteratur-

vetenskap och forskarkollegiets möten. Även mer bisarra inslag i den akademiska vardagen, som när ett forskningsprojekt om "Drivmedlens litteraturhistoria" föreslås för att dra in medel från en extern forskningsfinansiär, har en viss igenkänningsfaktor. En grupp som dock lyser med sin frånvaro är det centrala nervsystemet i varje välfungerande akademisk institution: administratörerna. Institutionen, om man ska tro Tralaus beskrivning, drivs helt och hållet av några överarbetade och mycket samvetsgranna eldsjälur. Detta inslag framstår som lika orealistiskt som de mord som är romanens huvudtema.

Själva berättelsen följer på ett ganska förutsägbart sätt mallen för den ockulta mordhistorien och för tankarna till Umberto Eco och Dan Brown. Rent litterärt befinner sig Tralau någonstans emellan dem. Som bäst är *Höken sjunger om död* när Tralau driver med akademiker och journalister. Hungrika unga män i tweed som är lika taffliga i sina försök att främja sina karriärer som de är i mellanmänskliga relationer, charlataner som gör sitt bästa för att dölja innehållslösheten i sina idéer bakom rökridåer, allvarliga män med armarna i kors i dagstidningen, med mera. Dessa episoder är tyvärr alldeles för få, men om fokus hade flyttats från döda män i fontäner så hade det nog inte blivit så mycket mordhistoria kvar.

Munthes novellsamling *Utsikter* består av åtta noveller som på olika sätt berör temat livsutsikter. Anslaget är ofta politiskt, och frågor om medborgarskap, invandring och grupptillhörighet är centrala i flera av novellerna. Bitvis är texten argumenterande på det sätt som kännetecknar den första kategorin av filosofisk litteratur. I *Sanningens pris*, till exempel, beskrivs en möjlig framtid där finansieringen av forskningen helt har privatiserats och behandlas som vilken vara som helst. "Sanning", i den här tänkta framtiden, är den forskning som har den bästa utvecklingen på den internationella "forskningsmarknaden". Munthes sätt att kritisera en sådan modell är att försöka påvisa att den innehåller en sorts motsägelse, att själva idén att "sanning" är det som investerare är villiga att betala för vilar på antaganden om att det finns något som är sant oavsett vad vi tycker och tänker om saken. Den här sortens resonemang är förstuds bekant för alla som har läst filosofers försök att vederlägga olika former av relativism eller konstruktivism inom epistemologi, och förtjänsterna med Munthes text är inte själva kritiken utan den fantasiägande dystopi som han målar upp.

Majoriteten av texterna i denna samling utgör däremot goda exempel på den andra kategorin av filosofisk litteratur. Munthe är nog den

i den här trion med högst litterära ambitioner och texterna är inte i första hand ett verktyg för att förmedla författarens uppfattning i någon filosofisk fråga. Från samlingen som helhet går det dock att utläsa en sorts filosofisk hållning till vad människan har för utsikter att se fram emot, och det är en ganska dystert bild som Munthe målar upp. Varken politiska reformer eller teknologiska landvinningar leder till människans frälsning då människans kortsynthet och girighet förblir konstant och utgör det största hotet. Denna anti-utopiska hållning är förstås inte ny, och Munthe redovisar sina influenser från Orwell och Martinson (bland andra) i ett efterord. Språket är tyvärr ofta snårigt med ovidkommande beskrivningar och Munthe tenderar att överanvända ovanliga och i många fall onödiga sammansatta ord ("cigaretttändarsteriliserad", "partistyrelediskussionerna"). Saker visas inte utan berättas, med några få undantag. Det är på så sätt oklart om just noveller är det ideala formatet för Munthe att utveckla dessa teman.

På vilket sätt kan filosofisk litteratur berika filosofin? Det finns helt klart pedagogiska förtjänster med att framställa filosofiska idéer och argument i en litterär form. Några av Munthes noveller kan nog engagera fantasin hos en uppmärksam läsare och leda till filosofiska resonemang. Men kanske sträcker sig inte vinningarna längre än så. Tanken att filosofisk litteratur av den första och andra sorten kan uttrycka idéer som inte kan uttryckas i vanlig fackprosa är nog rätt tveksam. Det som inte kan sägas kan inte visslas heller.

Per Algander